

VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA JINOYATCHILIKNING KELIB CHIQISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Xalilov Laziz Fazliddin o'g'li

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti Psixologiya yo'nalishi 2-kurs magistranti

KIRISH: Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti bilan bir qatorda, ijtimoiy muammolar ham murakkablashib bormoqda. Ayniqsa, voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik holatlari ko'payishi dolzarb muammolardan biridir. Bu holat jamiyatning barqarorligi, kelajagi bo'lgan yosh avlodning ruhiy holati va tarbiyasi bilan bevosita bog'liqdir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi 2023-yil hisobotida voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar soni 2022-yilga nisbatan 11,4% ga oshgani qayd etilgan¹. Bu esa ushbu masalaga chuqur yondashishni, uning psixologik ildizlarini o'rganishni taqozo etadi.

Voyaga yetmaganlarning jinoyat sodir etishiga turli omillar sabab bo'ladi. Bular orasida oilaviy muhit, tarbiya, atrof-muhit, maktab muhitidagi ziddiyatlar, axborot vositalari va ayniqsa, shaxsning psixologik holati muhim o'rin egallaydi. Psixologik jihatdan beqaror, e'tiborga muhtoj yoki ruhiy bosim ostida yashayotgan o'smirlar o'z muammolarini huquqbuzarlik orqali hal qilishga urinishi mumkin. Ayniqsa, kuchli nazoratdan mahrum qolgan, ijtimoiy tengsizlik yoki zo'ravonlikni boshidan kechirgan o'smirlar jinoyatga moyilroq bo'lishi kuzatiladi.

Shuni inobatga olgan holda, ushbu maqolada voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini keltirib chiqaruvchi psixologik omillar atroflicha tahlil qilinadi. Tahlil davomida oilaviy, ijtimoiy va maktab muhitining o'smir psixologiyasiga ta'siri, shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining bu boradagi salbiy jihatlari statistik ma'lumotlar asosida yoritiladi. Shuningdek, chet davlatlar tajribasi bilan taqqoslash orqali muammoning kompleks yondashuvi ishlab

¹ O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi 2023-yil statistik byulleteni. www.iiv.uz

chiqiladi.

MAQSAD: Ushbu ilmiy maqolaning asosiy maqsadi — ota-ona va farzandlar o'rtasidagi nizolarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o'rganish, ularning kelib chiqish sabablari, rivojlanish dinamikasi va salbiy oqibatlarini tahlil qilish hamda ushbu nizolarni oldini olish va bartaraf etishning samarali usullarini aniqlashdan iboratdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda oilaviy muhit va bolalar psixologiyasi bo'yicha olib borilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar, statistik hisobotlar va psixologik tadqiqotlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ota-ona va farzandlar o'rtasidagi nizolar oilaviy munosabatlarning markaziy muammolaridan biridir. Ular ko'pincha noto'g'ri muloqot, avtoritar tarbiya uslublari, yoshga xos psixologik inqirozlar, shuningdek, emotsional ehtiyojlarning inkor etilishi natijasida vujudga keladi. Bu holat farzandning shaxsiy rivojlanishiga, psixologik salomatligiga va ijtimoiy moslashuviga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA: Voyaga yetmaganlarga psixologik yordam berish ko'p jihatdan ularning shaxsiy rivojlanishi va hayotiy muvaffaqiyatlariga ta'sir qiladi. Oila, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, emotsional intellektni rivojlantirish va psixoterapevtik yondashuvlar orqali ular o'z hissiyotlarini boshqarishni, ijtimoiy munosabatlar o'rnatishni va kelajakdagi muvaffaqiyatlarini shakllantirishni o'rganadilar. Ularni o'zini hurmat qilishga, o'zlariga bo'lgan ishonchni oshirishga va hayotdagi qiyinchiliklar bilan kurashishga o'rgatish orqali, biz yoshlarni yanada kuchli va sog'lom shaxslar sifatida shakllantirishimiz mumkin. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yoshlar jinoyatchiligiga chek qo'yish yo'lidagi to'siqlar ko'p qirrali va murakkabdir. Biroq, oldingi muvaffaqiyatli holatlar asosida qurishni davom ettirish, o'rnatilgan va ikkalasini tekshirish yangi xavf omillari va yanada keng qamrovli aralashuv va oldini olish strategiyalarini taklif qilish orqali yoshlar

o'rtasida jinoyatchilikni kamaytirish va pirovard natijada uning oldini olish maqsadga muvofiqdir.

KALIT SO'ZLAR: Voyaga yetmaganlar jinoyati, Oila dinamikasi, Tengdoshlar ta'siri, Psixologik buzilish, Oldini olish strategiyalari

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, СПОСОБСТВУЮЩИЕ ВОЗНИКНОВЕНИЮ ПРЕСТУПНОСТИ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Халилов Лазиз Фазлиддин угли

*Университет точных и социальных наук Магистрант 2 курса по
направлению «Психология»*

ВВЕДЕНИЕ: Сегодня, вместе с развитием общества, социальные проблемы становятся все более сложными. Одной из острых проблем является рост преступности, особенно среди несовершеннолетних. Такая ситуация напрямую связана со стабильностью общества, психическим состоянием и воспитанием подрастающего поколения, являющегося его будущим. Согласно статистическим данным, в отчете МВД Республики Узбекистан за 2023 год отмечено, что количество преступлений, совершенных несовершеннолетними, увеличилось на 11,4% по сравнению с 2022 годом. Это требует глубокого подхода к данному вопросу и изучения его психологических корней.

На преступность среди несовершеннолетних влияют различные факторы. Среди них важную роль играют семейная обстановка, воспитание, окружающая среда, конфликты в школьной среде, средства массовой информации и особенно психологическое состояние личности. Подростки, которые психологически нестабильны, нуждаются во внимании или находятся под психологическим давлением, могут попытаться решить свои проблемы посредством правонарушений. В частности, подростки, лишенные

строногого надзора, пережившие социальное неравенство или насилие, более склонны к совершению преступлений.

Учитывая это, в данной статье представлен комплексный анализ психологических факторов, способствующих преступности среди несовершеннолетних. В ходе анализа будет рассмотрено влияние семейной, социальной и школьной среды на психологию подростков, а также негативные стороны современных информационных технологий в этом плане на основе статистических данных. Также будет разработан комплексный подход к проблеме путем сравнения ее с опытом зарубежных стран.

ЦЕЛЬ:

Основной целью данной научной статьи является изучение социально-психологических особенностей конфликтов между родителями и детьми, анализ причин их возникновения, динамики развития и негативных последствий, а также выявление эффективных методов профилактики и разрешения данных конфликтов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ:

Проанализированы научные статьи, монографии, статистические отчеты, психологические исследования, проведенные в Республике Узбекистан за последние годы по проблемам семейной среды и детской психологии.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ:

Анализ показывает, что конфликты между родителями и детьми являются одной из центральных проблем семейных отношений. Они часто возникают в результате плохого общения, авторитарного стиля воспитания, возрастных психологических кризисов и отрицания эмоциональных потребностей. Такая ситуация оказывает прямое негативное влияние на личностное развитие ребенка, его психологическое здоровье и социальную адаптацию.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Оказание психологической поддержки несовершеннолетним оказывает существенное влияние на их личностное развитие и жизненный успех. Благодаря семье, социальной поддержке, развитию эмоционального интеллекта и психотерапевтическим подходам они учатся управлять своими эмоциями, строить социальные отношения и формировать свой будущий успех. Обучая их уважению к себе, обретению уверенности в себе и умению справляться с жизненными трудностями, мы можем воспитать из молодых людей более сильных и здоровых личностей. В заключение следует отметить, что препятствия на пути к искоренению преступности среди молодежи многогранны и сложны. Однако желательно продолжать развивать предыдущие успехи, изучать как устоявшиеся, так и новые факторы риска и предлагать более комплексные стратегии вмешательства и профилактики для сокращения и, в конечном итоге, предотвращения преступности среди молодежи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

Преступность среди несовершеннолетних, Семейная динамика, Влияние сверстников, Психологическое расстройство, Стратегии профилактики

PSYCHOLOGICAL FACTORS BEHIND THE EMERGENCE OF JUVENILE DELINQUENCY

Khalilov Laziz

University of Exact and Social Sciences Psychology (by type of activity)

II year master's student

INTRODUCTION: Today, along with the development of society, social problems are becoming more complex. In particular, the increase in crime among minors is one of the pressing problems. This situation is directly related to the

stability of society, the mental state and upbringing of the young generation, which is the future. According to statistical data, the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan in its 2023 report noted that the number of crimes committed by minors increased by 11.4% compared to 2022. This requires an in-depth approach to this issue and the study of its psychological roots.

Various factors contribute to the commission of crimes by minors. Among these, family environment, upbringing, environment, conflicts in the school environment, media, and especially the psychological state of the individual play an important role. Adolescents who are psychologically unstable, in need of attention, or living under psychological pressure may try to solve their problems through delinquency. In particular, adolescents who have been deprived of strong supervision, experienced social inequality, or violence are more prone to crime.

PURPOSE: The main purpose of this scientific article is to study the socio-psychological characteristics of conflicts between parents and children, analyze their causes, development dynamics, and negative consequences, and identify effective methods for preventing and resolving these conflicts.

MATERIALS AND METHODS: Scientific articles, monographs, statistical reports, and psychological studies conducted in the Republic of Uzbekistan in recent years on the family environment and child psychology were analyzed.

DISCUSSION AND RESULTS: The analysis shows that conflicts between parents and children are one of the central problems of family relationships. They often arise as a result of poor communication, authoritarian parenting styles, age-specific psychological crises, as well as denial of emotional needs. This situation has a direct negative impact on the child's personal development, psychological health, and social adaptation.

CONCLUSION: Providing psychological support to adolescents has a significant impact on their personal development and life success. Through family, social support, emotional intelligence development, and psychotherapeutic approaches, they learn to manage their emotions, build social relationships, and

shape their future success. By teaching them to respect themselves, build self-confidence, and cope with life's challenges, we can help young people become stronger and healthier individuals. In conclusion, the obstacles to ending youth crime are multifaceted and complex. However, it is important to continue to build on previous successes, examine both established and emerging risk factors, and propose more comprehensive intervention and prevention strategies to reduce youth crime and ultimately prevent it.

KEYWORDS: Juvenile delinquency, Family dynamics, Peer influence, Psychological disorder, Prevention strategies

Voyaga yetmaganlar bu o'zini topish, dunyoqarashi va shaxsiyati shakllanayotgan yosh guruhidir. Ularning psixologik holati, qarorlar qabul qilish, qobiliyati va o'zaro munosabatlar o'zgaruvchan bo'lib, ularga to'g'ri yordam berish katta ahamiyatga ega. Psixologik yordamni taqdim etishda muhim omillarni ko'rib chiqamiz.

Oila va yaqin do'stlar voyaga yetmaganlarning psixologik holatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Oila a'zolari, ayniqsa ota-onalar, bolaga mehr-shavqat, xavfsizlik va qo'llab-quvvatlash muhitini yaratishlari kerak. Bunday muhitda o'sayotgan bola o'zini qadrlashni o'rganadi va stressga qarshi kurashish qobiliyati rivojlanadi. Ota-onalar va tarbiyachilarning muhim roli shundaki, ular bolalarga o'z fikrlarini erkin ifodalashga imkon yaratishlari va muammolarni hal qilishda qo'llab-quvvatlashlari kerak.

Voyaga yetmaganlar o'z emotsiyalarini tushunish va boshqarish qobiliyatini rivojlantirishi kerak. Psixologik yordamning muhim komponenti – bu emotsional intellektni shakllantirish. Bunga o'z hissiyotlarini tanib olish, ularga nom berish va ularga qanday munosabatda bo'lishni o'rganish kiradi. Emotsional intellekt bolaga o'z his-tuyg'ularini boshqarish, stressni kamaytirish va salbiy emotsiyalarni samarali tarzda boshqarish imkonini beradi.

Voyaga yetmaganlar uchun ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi ham juda muhim. Bu tizimga o'qituvchilar, do'stlar, jamoat tashkilotlari va boshqa ijtimoiy

guruhlar kiradi. Ular bolaga o'zini izolyatsiya qilmasdan, biror jamoaga tegishli ekanligini his qilishga yordam beradi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun ular bilan doimiy va ochiq muloqot o'rnatilishi kerak. Bu, o'z navbatida, yoshlarning ijtimoiy va hissiy jihatdan salomat bo'lishiga yordam beradi.

²Voyaga yetmaganlarga o'z maqsadlarini belgilash va ularga erishishga yordam berish juda muhimdir. Psixologik yordam bo'yicha bunday faoliyat, yoshlarga o'zlarining qobiliyatlari va imkoniyatlarini anglashga, shuningdek, kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ishonch hosil qilishga yordam beradi. Kichik maqsadlar orqali o'ziga bo'lgan ishonchni rivojlantirish va muvaffaqiyatni nishonlash bolaga o'zligini yanada yaxshiroq anglash imkonini beradi. Psixoterapevtik yondashuvlar voyaga yetmaganlar uchun psixologik yordamda psixoterapevtik yondashuvlar ham muhim rol o'ynaydi. Bu, ayniqsa, turli xil ruhiy muammolar va stress holatlariga duch kelgan bolalar uchun zarur. Psixoterapevlar yordamida bolalar o'z muammolarini tahlil qilish, ularga yondoshuv topish va salbiy hissiyotlar bilan ishlashni o'rganishlari mumkin. Kognitiv-behavioral terapiya (CBT) kabi yondashuvlar yoshlar uchun juda samarali bo'lishi mumkin, chunki ular ijobiy fikrlar va xatti-harakatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Stress va qayg'u bilan kurashish: voyaga yetmaganlar ko'pincha stress va qayg'uga duch kelishadi. Bunday holatlarda ularni qo'llab-quvvatlash va stressni boshqarish metodlari haqida ma'lumot berish muhimdir. Psixologik yordamda bolalarga nafas olish mashqlari, meditatsiya, jismoniy faoliyat kabi stressni kamaytirish usullari o'rgatiladi. Shu tarzda, ular o'zlarining hissiy holatini nazorat qilish va salbiy ta'sirlarni kamaytirish yo'llarini bilib oladilar. O'smirlardagi huquqbuzarlik muammosi doimiy ravishda diqqat markazida bo'lib kelgan. Kriminologiya sohasida tekshirish, chunki uning hissa qo'shadigan elementlarini tan olish juda muhimdir. Muvaffaqiyatni oldini olish va ma'muriy mexanizmlarni ishlab chiqish.

²Bildanova V.R., Shagivaleeva G.R. Ruhiy asoslar
o'z-o'zini tartibga solish.

"Jinoyat bilan bog'liq" iborasi chambarchas bog'liq elementlarni aniqlash uchun odatda kriminologiya fanida qo'llaniladi. Qonunbuzarlik: Gottfredson va Xirchining asosiy jinoyat nazariyasiga ko'ra, shaxslar noqonuniy harakatlarga aloqador bo'lganlar ko'pincha o'z-o'zini tarbiyalashning pastligi bilan tavsiflanadi, bu quyidagilardan kelib chiqadi. Ularning dastlabki yillarida ijtimoiy tarbiyaning yetarli emasligi. Ularning nazariyasi xulq-atvor xususiyatlarini tasdiqlaydi. Voyaga yetmaganlarning huquqbuzarliklariga moyillikning kuchayishi bilan bog'liq. Ushbu omillarga qo'shimcha ravishda, giyohvand moddalarni iste'mol qilish muhim prekursor ko'rsatkich sifatida qayd etilgan voyaga yetmaganlarning huquqbuzarliklari. Oila dinamikasi o'smirlarning xulq-atvorini, shu jumladan ularning xatti-harakatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Jinoiy faoliyatga moyillik. Ota-ona va aka-uka munosabatlari, tarbiya uslublari va umuman oiladagi muhit shaxsning jinoyatga aloqadorligini oshirishi yoki kamaytirishi mumkin xulq-atvor tengdoshlarning ta'siri o'smirlarning jinoiy xatti-harakati bilan bog'liq yana bir muhim omildir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, o'smirlar jinoiy faoliyatga ko'proq moyil bo'ladilar. Huquqbuzar tengdoshlar ta'sirida, ayniqsa ijobiy ijtimoiy aloqalar yo'qligidan.

Ushbu maqolada ko'rib chiqilgan omil ruhiy kasalliklar, masalan, ruhiy kasalliklar va kognitiv buzilishlar. Psixologik buzilishlar va voyaga yetmaganlar jinoyati o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ko'p qirrali. Ruhiy salomatlik holati bo'lgan o'smirlar qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin impuls nazorati, hissiy tartibga solish va qaror qabul qilish bilan, bu yomon tanlovlarga olib kelishi mumkin va noqonuniy faoliyatga aralashish ehtimoli yuqori. Katta miqdordagi tadqiqotlar mavjud voyaga yetmaganlar jinoyati va psixologik iztiroblar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdi. Topilmalar taklif qiladi psixologik buzilishlar tashxisi qo'yilgan yosh shaxslar ishtirok etishga ko'proq moyil bo'ladi. Ularning psixologik jihatdan sog'lom hamkasblariga qaraganda noqonuniy harakatlar. Shu bilan birga, oila dinamikasi va tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlarning roli ikkalasi ham ruhiy kasalliklarning paydo bo'lishi uchun zamin yaratishi mumkin. O'smirlarda,

shuning uchun potentsial jinoiy xatti-harakatlarga sabab bo'ladi.

Noqulay oilaviy muhit, yomon muomala yoki beparvolik kabi elementlar bilan tavsiflanadi, ruhiy moyillikni kuchaytiradi. Shizofreniya bilan og'rigan bemorlar oilada haddan tashqari zo'riqish va noto'g'ri ishlashni ko'rsatadi. Ularning yadrosi bu holatni rivojlanish ehtimolini oshiradi. Shunga o'xshab tengdoshlarning ta'siri ruhiy kasalliklarning boshlanishiga yordam beradigan psixologik stressni kuchaytirishi mumkin. Shu jumladan depressiya va tashvish: bunday ruhiy asoratlarga olib kelishi mumkin. Shaxslarni jinoyat sodir etishga jalb qilish. Oila dinamikasi, tengdoshlar ta'siri va psixologik muhim rol o'ynayadigandan so'ng o'smirlarning jinoiy xulq-atvoridagi buzilishlar, samarali oldini olish va rivojlantirish zarur bo'ladi. Ushbu xavf omillarini aniq ko'rib chiqadigan aralashuv strategiyalari. Shunday qilib, biz faol bo'lishimiz mumkin. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining asosiy sabablarini bartaraf etish va ular uchun xavfsizroq muhit yaratish ustida ishlash. Ushbu strategiyalarni birinchi qismida muhokama qilingan asosiy omillar bilan bog'lash. Qog'oz g'oyalarning izchil va yaxlit oqimiga imkon beradi, Integratsiya oilaviy birliklar ichida mavjud bo'lgan munosabatlar. Bunday dinamika unga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'smirlarning rivojlanish traektoriyasi va xulq-atvori, shu jumladan ularning huquqbuzarliklarga moyilligi. Tadqiqotda tarkibiy qismlar oiladan kelib chiqishi doimiy ravishda ta'kidlangan. Ota-onalarning ishtiroki va tartibsiz intizomiy amaliyotlar. Bu yerda har bir omil, jumladan ularning ta'riflari, tarqalish ko'rsatkichlari va misollar muhokama qilinadi ularning o'smirlarning xatti-harakatlariga ta'siri. Ota-onalarning e'tiborsizligi Mennen FE, Kim K, Sang J va Trickett PK tomonidan ta'riflangan ota-onaning e'tiborsizligi nazarda tutadi. Ota-onalar yoki boshqa asosiy g'amxo'rlik qiluvchilar tomonidan bolaning asosiy ehtiyojlariga, shu jumladan ta'minlashga e'tibor bermaslik, yetarli oziq-ovqat, ta'lim, sog'liqni saqlash, hissiy yordam va xavfsiz muhit. Qizig'i shundaki, ota-onaning e'tiborsizligi har qanday jismoniy yoki hissiy zo'ravonlikdan mustaqil ravishda sodir bo'lishi mumkin.

³Davlatlar har yili . Ota-onalarning e'tiborsizligi o'smirlarning huquqbuzarliklari xavfini oshirishini aniqlandi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, qarovsiz qolgan bolalar huquqbuzarlik qilish ehtimoli deyarli ikki baravar ko'p qarovsiz bolalar bilan solishtirganda. Tajovuz, jinsiy zo'ravonlik, psixologik zo'ravonlik va manipulyatsiya, beparvolik yoki potentsial jismoniy zararga olib keladigan har qanday nojo'ya muomala, jinsiy yo'l bilan yuqadigan kasalliklar, psixologik travma, noto'g'ri ovqatlanish yoki hatto o'lim. Oiladagi zo'ravonlik holatlarida, odatda, jinoyatchi va jabrlanuvchi o'rtasida bo'ladi. Shuni ta'kidlash kerakki, bu ikki tushuncha ma'lum senariylarda kesishishi mumkin bo'lsa-da, ularning ta'riflari va ko'rinishlari farqlanadi. Ota-onalarning e'tiborsizligi, birinchi navbatda, tarbiyachining beparvoligiga e'tibor qaratadi. Bolaning asosiy ehtiyojlarini e'tiborsiz qoldirish, oiladagi zo'ravonlik esa ichki zo'ravonlik harakatlarini o'z ichiga oladi. Maishiy yoki oilaviy muhit. Uydagi zo'ravonlik asta-sekin jiddiy hodisa sifatida tan olinmoqda. Jamoat farovonligi tashvishi, taxminan har to'rt ayoldan biri va har yetti erkakdan biri chidashi kutilmoqda. Hayotining ma'lum bir davrida yaqin sherik tomonidan berilgan kuchli jismoniy zo'ravonlik. Yoshlar oiladagi zo'ravonlikni kuzatgan yoki unga qarshi turuvchi hissiyotlarni keltirib chiqarish ehtimoli oshadi. Tartibsizliklar va xulq-atvor muammolari, shu jumladan huquqbuzarlik. Muayyan tadqiqot buni amalga oshirdi. Ota-ona zo'ravonligini kuzatgan yoshlar deyarli ikki baravar ko'proq ruhiyatida aniqlanadi. Bunday zo'ravonlikka duchor bo'lmaganlardan farqli ravishda huquqbuzarlik faoliyatida. Giyohvand moddalarni iste'mol qilish spirtli ichimliklarni zararli oqibatlariga olib keladigan iste'mol qilish bilan tavsiflanadi. Giyohvand moddalarni iste'mol qilish oila dinamikasiga chuqur ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki ota-onalar bunga qarshi kurashmoqda. Giyohvandlik ko'pincha o'z avlodlari uchun xavfsiz va barqaror yashash muhitini yarata olmaydi. Qo'shma Shtatlardagi 12-17 yoshli har yetti o'smirdan biri giyohmand moddalar iste'mol qiladi

³ . Irjanova L. Stressni yenging!: ijobiy uchun treninglar fikrlash. – Rostov n/d: Feniks, 2005. – 249 p.

Tengdoshlarning ta'siri va o'smirlarning huquqbuzarligi:

⁴Tengdoshlarning ta'siri, ba'zida tengdoshlar bosimi deb ham ataladi, tengdoshlar do'stlar, sinfdoshlar va tanishlar shaxsning munosabati, xatti-harakati va qaror qabul qilishiga bog'liq bog'liq buladi. Bu to'g'ridan to'g'ri ta'sirni o'z ichiga olishi mumkin, masalan, tengdoshlar kimnidir shug'ullanishga undash yoki bosim o'tkazish mumkun.

Oldindan aytib bo'lmaydigan va noqonuniy xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, hissiy buzilishlar yoshlar jinoyatchiligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Abram va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotda ko'rsatilganidek, juda katta foiz - balog'atga yetmagan bolalar adliyasida hibsga olingan erkaklarning taxminan 61% va ayollarning 70% obyektlar kamida bitta psixiatr mezonlarga javob beradigan hissiy kasalliklarning alomatlarini ko'rsatdi. Ushbu ma'lumotlar hissiy buzilishlar va hissiy kasalliklar o'rtasidagi muhim aloqani ta'kidlaydi. O'smirlarning jinoiy faoliyatga moyilligi. Shaxsning buzilishi va ularning o'smirlar jinoyatiga aloqadorligi. O'smirlar jinoyati bilan bog'liq bo'lgan shaxsiy buzilishlarni qisqacha ta'rif orqali tushunish mumkin. Amerika Psixiatriya Assotsiatsiyasining ta'rifiga asoslanib, shaxsiyatning buzilishi doimiydir. Noto'g'ri xatti-harakatlar, fikrlash va ulardan sezilarli darajada chetga chiqadigan ichki tajribalar madaniy normalar. O'smirlik davrida bunday buzilishlarning paydo bo'lishi bezovta qiluvchi va haydash mumkin. Shaxsiyat buzilishi voyaga yetmaganlar jinoyati uchun muhim xavf omillarini keltirib chiqaradi. Keyinchalik zichlashadigan bo'lsak, o'z-o'zini idrok etishdagi beqarorlik va impulsivlik chegara chizig'iga xosdir. Shaxsiyat buzilishi potentsial rivojlanishi mumkin bo'lgan ekstremal va impulsiv xatti-harakatni keltirib chiqarishi mumkin.. Oila dinamikasi, tengdoshlar ta'siri va psixologik o'rtasidagi omillarning o'zaro ta'sir buzilishlar. Darhaqiqat, psixologik buzilishlar rivojlanish muhiti muammolarini ham qamrab olishi mumkin. Oilaviy kelishmovchilik, noto'g'ri

⁴ Karpov A.M. Stressdan o'zini o'zi himoya qilish: nashr ikkinchi. – Qozon: OAJ “Yangi bilim”, 2003. – 48 b.

tarbiyalash uslublari va ijtimoiy munosabatlar kabi noqulay sharoitlarda tug'ilgan. Bu bog'liqlik disfunktsiyali psixo-ijtimoiy bo'lgan keng qamrovli rasmni chizadi. Muhit ruhiy buzilishlar urug'ini yetishtirishi mumkin, bu esa o'z navbatida ehtimolini oshiradi. Depressiya va tashvish kabi bir qator hissiy kasalliklarning rivojlanishi. Kendler va boshqalar tomonidan tadqiqot. Bolalarda tashvish va depressiya xavfi sezilarli darajada oshishini ko'rsatdi. Ota-onalarning yuqori darajadagi dushmanligi, iliqlik yo'qligi va mehrning past darajasi. Bu hissiy buzilishlar kopeland va boshqalar tomonidan o'smirlar jinoyatining kuchli prognozi sifatida taqdim etilgan.

2023–2024 YILLARDA UZBEKISTONDA VOYAGA YETMAGANLAR O'RTASIDA JINOYATCHILIK

1. Jinoyatlarning umumiy soni va yoshlar ishtiroki

- **2023 yil:** Uzbekistonda voyaga yetmaganlar tomonidan jami 3,500 ta jinoyat sodir etilgan. Shulardan 2,280 tasi maktab o'quvchilari tomonidan amalga oshirilgan.

- **2024 yil:** Jami 132,298 ta jinoyat qayd etilgan bo'lib, ulardan 59,4 foizi yoshlar tomonidan amalga oshirilgan.

2. Jinoyat turlari

- **2023 yil:** Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar orasida eng ko'p o'g'rilik va firibgarlik kabi iqtisodiy jinoyatlar uchragan.

- **2024 yil:** Jinoyatlar orasida o'g'rilik (58,1%), firibgarlik (35,1%) va qurolli talonchilik (0,2%) kabi jinoyatlar asosiy o'rin tutgan.

3. Voyaga yetmaganlarning ta'lim va ijtimoiy holati

- **2023 yil:** Jinoyatga qo'l urgan voyaga yetmaganlarning 1,424 nafari maktab o'quvchilari, 291 nafari akademik litsey va kasb-hunar kollejlari talabalari bo'lgan.

- **2023 yil:** 257 nafar voyaga yetmaganlarga nisbatan jinsiy zo'ravonlik jinoyatlari bo'yicha ishlar ko'rilgan.

Adabiyotlar ruyhati:

1. Bildanova V.R., Shagivaleeva G.R. Ruhiiy asoslar o'z-o'zini tartibga solish. Oliy ta'lim talabalari uchun darslik. Darslik muassasalar. - 2-nashr, qo'shimcha. – Elabuga: YDPU nashriyoti, 2009. – 116.
2. Irjanova L. Stressni yenging!: ijobiy uchun treninglar fikrlash. – Rostov n/d: Feniks, 2005. – 249 p.
3. Karpov A.M. Stressdan o'zini o'zi himoya qilish: nashr ikkinchi. – Qozon: OAJ “Yangi bilim”, 2003. – 48 b.
4. Kulikov L.V. Shaxsning psixogigienasi. Psixologik muammolar Mantiqiy barqarorlik va psixoprofilaktika: Darslik yangi nafaqa. - Sankt-Peterburg: Peter, 2004. - 464 p.
5. Terapevtik gimnastika / Bax B. – M.: AST; Kiyev: NKP, 2008. – 188 b.
6. Lyubimova V. Ijodkorlik va moslashish orqali o'z-o'zini davolash hayotga. Psixologik o'z-o'ziga yordam berish usullari (Psixologik seminar)./ N.V. Lyubimova. - Ro-